

A romániai magyarság helyzete 1940–1944

A harmincas évek végétől jelentős változások történtek a nemzetközi erőviszonyokban a tengelyhatalmak javára. Csehszlovákia 1938–39-ben történt felbontását követően – ekkor csatolták vissza Magyarországhoz a Felvidék déli részét és Kárpátalját – a magyar revízió számára mindig is legfontosabb erdélyi kérdés került napirendre. Az 1940 augusztusának végén Turnu Severinben – német nyomásra – folytatott magyar–román kétoldalú tárgyalások eredménytelensége után a román fél Berlinhez fordult, és német döntőbíráskodást kért a vitában, amit a magyar kormány is elfogadott. Erdély német szakértők által kidolgozott és Hitler által jóváhagyott megosztását 1940. augusztus 30-án Bécsben mint német–olasz döntést hirdették ki a magyar és román küldöttek előtt.¹ A döntés értelmében a Trianonban Romániához került 103 093 km² területből Erdély északi és keleti részén 43 104 km² került vissza Magyarországhoz. A magyar fennhatóság alá került területen 1,34 millió magyar és mintegy 50 ezer fős német népességen kívül 1,07 millió román nemzetiségű lakos élt, míg a Romániához tartozó dél-erdélyi és bánági területeken mintegy 400–500 ezer főt számláló magyar lakosság maradt.

A területmegosztást és a szeptember végi magyar bevonulást követően megkezdődött Észak-Erdélyből a román, Dél-Erdélyből pedig a magyar lakosság menekülése, illetve áttelepülése. Ez a mintegy 200–200 ezer főt érintő népmozgás egészen 1944 végéig eltartott.²

Ipp és Ördögkút községekben a felizgatott román lakosság megtámadta a bevonuló magyar reguláris katonai egységeket. Az alegységek tisztjei – a támadás veszélyességét és mértékét túlértékelve – azonnali helyi megtorlást alkalmaztak, amelynek mintegy 40 főnyi román lakos esett áldozatul. A hadbírótság később ugyan felelősségre vonta a megtorlás elkövetőit,³ de a két községben történtek nagyban rontották a két nép viszonyát és hivatkozási alapul szolgáltak a második világháború utáni magyarellenes román atrocitásokhoz.

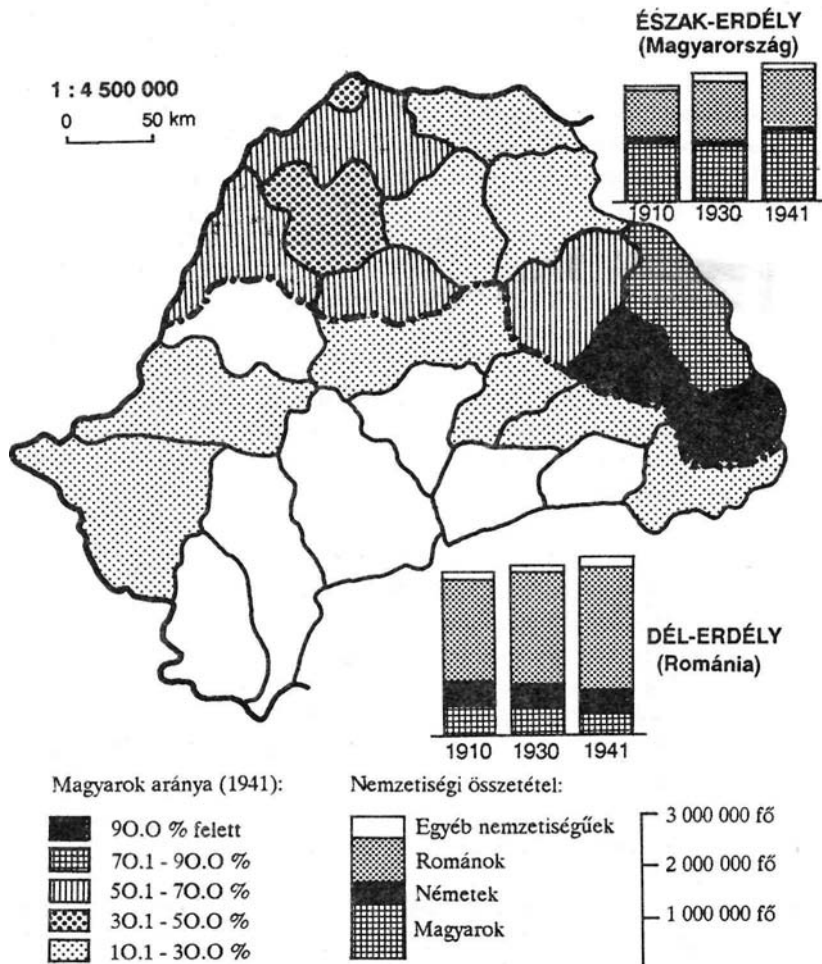
A Dél-Erdélyben maradt kb. 400–500 ezer főnyi magyar lakossággal szemben egyre keményebb rendszabályokat léptettek életbe, erősen korlátozták az amúgy is csekély anyanyelvi oktatást és sajtót, betiltották a kulturális és politikai szervezeteket, akadályozták a Magyar Népközösség munkáját – mely mint egyetlen elismert

¹ Juhász Gyula: The Second Vienna Award. In: Danubian Historical Studies, T. 1987. Nr. 1. pp. 23–28.

² Korom Mihály: A második bécsi döntéstől a fegyverszünetig. Tanulmányok Erdély történetéről. Debrecen, 1988. 178. p.

³ Erdély története I–III. szerk.: Köpeczi Béla, Budapest, Akadémia Kiadó, 1986. 1754. p.

érdekképviselőt próbált működni –, bevezették a munkaszolgálatot és az internálás intézményét, napirenden voltak a kiutasítások.

A II. BÉCSI DÖNTÉS – ÉSZAK-ERDÉLY VISSZACSATOLÁSA

Az Észak-Erdélyben maradt román lakosság kisebbségi helyzetbe került. Parlamenti képviselőt, valamint a megyei közigazgatásban való részvételét csak elvileg biztosí-

tották. Dél-Erdélyhez hasonlóan itt is bevezették a munkaszolgálatot, csak itt a román nemzetiségűek részére. A román ortodox és görög katolikus elemi és középiskolai hálózatot meghagyták ugyan, de kötelezővé tették a magyar nyelv tanulását. A román többségű területeken azonban továbbra is működtek román nyelvű állami elemi iskolák, valamint 14 önálló középiskola, illetve tagozat. Erősen korlátozták viszont a román nyelvű sajtót és könyvkiadást. Az egész időszakban napilapként megjelenő Tribuna Ardealului mellett 3 periodika létezett hosszabb-rövidebb ideig.⁴ Kulturális területen a görög katolikus és az ortodox egyház tevékenysége vált meghatározóvá. Gazdasági érdekképviseletet és védelmet nyújtott a román lakosságnak a „Plugarul”⁵ nevű szövetkezeti hálózat, de a paraszti lakosság védtelenül állt a javait (főként a földreform során kisajátított területeit és ingatlanait) visszakövetelő egykori magyar tulajdonosokkal szemben, akik mintegy 20 000 perben érvényesítették követeléseiket.

Az impériumváltás az észak-erdélyi magyarság számára egyértelműen előnyös volt az anyanyelvhasználat, oktatás, művelődés és kulturális tevékenység szempontjából. A társadalmi, gazdasági, politikai előnyöket azonban csak a magyar lakosság bizonyos rétegei élvezték, bár ennek okai nemcsak a konzervatív Horthy-Magyarország berendezkedésében, hanem a háborús állapotokban is keresendők. Az oktatásban azonban teljes körű elemi és középiskolai hálózat működött állami és egyházi kezelésben. A felsőoktatásban újra működött az 1920-ban megszüntetett tudományegyetem Kolozsváron, tanítóképzők és ipari-kereskedelmi iskolák alakultak, mezőgazdasági főiskola létesült. Az itt élők számára megnyílt a teljes magyarországi oktatási és kulturális intézményhálózat. Az egykori magyar intézmények visszakapták épületeiket (színházak, egyetem, klinikák, múzeum), sőt a háborús viszonyok ellenére sokszor erőn felüli támogatást kaptak. Létrejött a tudományos tevékenység ösztönzésére és koordinálásra az Erdélyi Tudományos Intézet. Jelentősen kibővültek a sajtó és a könyvkiadás lehetőségei.

Észak-Erdély képviselőit a magyar parlament mindkét házában nem választott, hanem behívott képviselők látták el, akik az egykori Magyar Párt bázisán megalakították az Erdélyi Pártot. Az Erdélyi Párt ugyan a kormánypártot támogatta, de a speciális erdélyi érdekeket is próbálta érvényre juttatni.

Az Erdélyi Párt köré tömörült magyar értelmiség már 1942–43 folyamán felismerte, hogy Erdély megosztásával Hitler milyen pokoli játszamába vitte bele mind a magyar, mind a román kormányt, saját háborús céljaiért. Világosan látták, hogy a tengelyhatalmak vereségének esetében Észak-Erdély megtartására a románsággal való meg egyezés nélkül aligha van lehetőség. Támogatták a háborúból való csendes kimaradás politikáját, ezért – főként 1944-ben – keresték a kapcsolatot és együttműködtek a baloldali mozgalmakkal is.

A baloldali mozgalmakkal szemben – nemzeti hovatartozásuktól függetlenül – a Horthy-rendszer Észak-Erdélyben is rendkívül keményen és hatékonyan fellépett, az egyetlen legális baloldali párt, a Szociáldemokrata Párt is állandó zaklatásnak volt

⁴ Korom Mihály: i.m. 178. p.

⁵ Csatári Dániel: Forgószélben (Magyar–román viszony 1940–1945) Budapest, Akadémia Kiadó, 1968. 48. p.

kitéve. A fasisztoid és szélsőjobboldali szervezetek, mozgalmak viszont nem találtak jelentős bázisra az erdélyi magyar lakosság körében.

A feltüzelt nacionalizmus jellemezte a Magyarországról érkezett tisztviselők és hivatalnokok nagy részének magatartását, akik közül egyesek konzervatív gondolkodásmódjukkal és sovén szellemükkel az erdélyi magyarság széles köreiben is elégedetlenséget és felháborodást váltottak ki.

A nacionalista-soviniszta politika mind Magyarországon, mind Romániában súlyos antiszemitizmussal párosult. A magyar közigazgatás bevezetésével Észak-Erdélyre is kiterjesztették a „zsidótörvényeket”. A diszkrimináció mintegy 150 ezer főt érintett, akiknek többsége a román uralom alatt magyarnak vallotta magát és akiket – a Romániában a két világháború közötti időszakban uralkodó magyar- és zsidóellenes intézkedések után – a hivatalos magyar politika is diszkriminációval sújtott.⁶ Magyarország német megszállását követően – az erdélyi haladó értelmiség és Márton Aron római katolikus püspök tiltakozása ellenére – az észak-erdélyi zsidóságot az elsők között zárták gettóba, majd deportálták a német haláltáborokba, ahonnan csak nagyon kevesen tértek vissza. Dél-Erdélynek többségében szintén magyar érzelmű zsidósága nagyrészt túlélte a holocaustot. Bár Romániában is súlyos faji diszkrimináció sújtotta őket, de – a német–román viszony elhidegülése következtében – 1944-ben már nem került sor a Németországba való deportálásukra, és a háborús események felgyorsulásával elkerülték az Erdélyen kívüli romániai zsidóság sorsát is. A moldvai, bukovinai, besszarábiai, illetve a Dnyeszteren túli területeken élő zsidók nagy részét (kb. 300 000 főt) maga a román kormány likvidálta.⁷

Magyarországnak a II. világháborúból való kiugrását különösen erőteljesen szorgalmazták Észak-Erdélyben. A német hadsereg közelsége, a kommunizmustól való félelem, a szomszédokkal kialakított rossz viszony és az Észak-Erdélyhez való ragaszkodás azonban megakadályozta e politikai és katonai lépés megtételét. Észak-Erdély haladó erői is csupán politikai részsikereket értek el.

⁶ Erdély története I–III. 1757. p.

⁷ Erdély története I–III. 1758. p.